

Pudret fra byen

På slutten av 1800-tallet og i starten på 1900-tallet foregikk en litt spesiell transportvirksomhet mellom byen Kristiania og bøndene på Romerike. I byen var det en svær befolkning som bare hadde gammeldagse utedoer å hjelpe seg med. Doene måtte tømmes, og det menneskelige avfallet måtte vekk. Noen så muligheten til å gjøre forretning av etterlatenskapene ved å produsere og selge anvendelig gjødsel.

Kristiania Pudretfabrik.

Opplysningene under om Kristiania Pudretfabrikk er hentet fra Lokalhistoriewiki.

Da Kristiania Pudretfabrik ble etablert i 1865, var mengden doavfall i byen blitt et problem. Avfallet var i mange år blitt kompostert på Nattmannshaugen der Rikshospitalet seinere ble etablert, men lukta var plagsom og det var hygieneutfordringer. Mot litt betaling tok pudretfabrikken seg av dotømminga Tømbare beholdere som inneholdt kalk og torvstrø ble plassert i doene. Torvstrøet tok til seg fuktighet, og kalken påskyndet en viss kjemisk omdanning av blandingen med menneskenes etterlatenskaper. Prosessen ble kalt pudrisering. Dunkene ble tømt ukentlig og blandingen transportert til et depot som først lå i Lakkegata og seinere på Furuseth. Ideelt sett burte blandingen nå vært spadevendt og tørket mest mulig, men dette tar tid og var følgelig kostbart. Kristianiapudreten ble derfor ofte solgt mens den hadde en blaut konsistens. Pudreten ble lastet over på jernbanevogner, først på Sørenga og seinere på Grorud stasjon der pudretfabrikken etter hvert fikk et eget sidespor. Deretter ble massen transportert ut av byen; bl.a. til Romerike.

Foto: ukjent person

Oslo Museum

Bildet viser omlasting av pudret fra heste- til jernbanevogn på Sørenga.

Det var flere private pudretfabrikker, men Kristiania Pudretfabrikk var nok den største. Rundt 1890 skal 70 renovasjonsarbeidere og 60 hester ha vært tilknyttet fabrikk. I 1912 ble fabrikk oppkjøpt

av det kommunale renholdsverket. Nå var vannklosettet på veg inn i fler og fler bygårder, og produksjonen av pudret avtok derfor gradvis i årene framover. Likevel skal det ha blitt produsert noe pudret helt fram rundt 1960.

Nr. 710
 Christiania den 27/1 1913

Hon. Ledsager Carl A. Laache
 fra Gjerdrum p. Kløfta

Kristiania Pudretfabrik.
 Etableret Aaret 1885.

Kontor for Renovationsvæsenet, Lakkegaden 65. Aabent fra Kl. 9—12 og 5—8.
 Kontor for Ordres og Indbetalinger for Gjødning, Stenersgaden 1. P. Schreiner sen. & Co.s Gaard. Aabent fra Kl. 11—2.
 1913 Telefon 5223 Debet.

27-3/2	for 2 Vognvognvogn a 500	Kr.	100.-
	+ 570 Brændstof	Øre	
	4/13 Debet		
	for Falvikken		
	Ole Laache		

Redes Debet

Kvittering fra 1913 for 2 jernbanevogner pudret, tilsv. 20tonn a 5 kroner.

Pudret til Gjerdrum.

Litt av pudreten havnet i Gjerdrum. Ved Åråsen i Lillestrøm var det et eget sidespor for togvognene som kom med pudret. Finn Stokker (f.1931) forteller om at hans far Ole rundt 1920 i flere vintre var på Åråsen for å hente pudret. Gjennom høsten var jernbanevognene blitt tømt her, slik at pudreten lå i ei lang ranke langs jernbanesporet.

Ltr. C. Ledsager Godset og leveres til Modtageren, der maa medbringe samme ved Godsets Aflevering.

Jernbane-Angivelse.

Pr. Jernbane fra Kristiania Station til Kløfta Station.
 Modtager: Ledsager Carl Laache

Adresse: _____ for Viderebefordring til _____ angivet til Forsendelse som gods følgende:

Vognnummer	Antal Koby	Hvad Slags Gods	Mærke og Nummer	Vægt Kilogram	Anmærkninger
1482	1	gødning		10200	

* Udbylden ikke for Vognslagsgodt.
 For hvilket Fragt her er betalt med Kr. _____

For hvilket Fragt skal betales ved Fremkomsten fra _____ til _____ med _____

Efterkrav forlanges for _____ (Bogstav)

Provision for Efterkrav, Pakkeseire m. m. _____

Tilsammen Kr. _____

Transporten sker i Henhold til gjældende Taxter og Priser.
 Kristiania den 17/1 1913 Kristiania Renholdsverk.

At betale ved Godsets Udløsting (Udlydelse af Modtagerstationen) Tjenesteanmærkelser: (Revisi, Debitationsnoter § 21, 26, Kassebøger, Skrivning eller Skade paa Godset eller lign.)

Kr. 102.24 102.24

Kvitteres Stationen den 19

Liste No. _____ Expd. No. _____

Kvittering for transport av 10,2tn. pudret til Kløfta

Til Åråsen kom bøndene med hest og slede for å hente varen. Finn forteller at det var best å hente på godt vinterføre. Da var det ikke så nøye med hvordan vegstandarden var, og hestene fikk med seg vel så mye som på sommerføre. Sleden tok rundt 1 m3, men Ole benyttet ofte to hester der den ene «gikk løst» med en egen slede bak den andre. Dermed fikk han altså med om lag 2 m3 på ei vending.

Lessinga foregikk spade. Siden det var vinter, kunne det være at det ytterste laget i ranka var frosset. Finn forteller om en gang Ole hadde med en hjelpemann til å spa. Da de hadde spadd seg innover i ranka innunder teleskorpa, ga plutselig «taket» etter og hjelpemannen fikk møkka veltende over seg. Det var sjølsagt ingen trivelig opplevelse.

På veg nordover var regelen å stoppe i Skedsmokorset for at folk og hester skulle få en hvil. Her hadde Marta Isingrud kafeen sin. Hun

gikk helst under navnet Marta Korset. Her kom pudretkjørerne inn med møkkete og isete klær og støvler. Ting smeltet ned på golvet i varmen. Å få seg litt kaffe og varme var sikkert godt, men fra mange kanter har jeg fått høre at odøren i kafeen til Marta Korset bar preg av pudretkjørerne

Gjødsel.

Min egen bestefar Kristoffer Laache (1906-1994) fortalte også om pudretkjøring. Men han fortalte om at han var og hentet pudreten på Kløfta. Hit kunne en bestille jernbanevogner som ble parkert på et sidespor. Så vidt jeg mener å huske sa han at pudreten ble lastet direkte over fra jernbanevogna og til hestesleden. Deretter var det sledetransport langs vegen hjem hit til Åmot der den antakelig så vidt mulig ble kjørt i snøen direkte ut på jordet.

Pudreten ble regnet som særdeles god gjødsel. Kristoffer fortalte at den her på Åmot først og fremst ble brukt til rotvekster som kålrot og formargkål. Dette er vekster som tåler sterk gjødsling og har stort avlingspotensiale ved godt stell.

Kålrothøsting på Åmot ca. 1940. Kålrot var godt dyrefor men mengden måtte ikke overdrives da den kunne sette smak på mjølka.

Pudreten kunne altså være med å auke avlingene. På slutten av 1800-tallet hadde bønder i Gjerdrum også begynt å bruke chilesalpetar og tomasfosfat som et tillegg til husdyrgjødsel. Innkjøp av slike varer ble først organisert gjennom Gjerdrum Landmannsforening (stiftet 1893), men ble ganske fort overtatt av lokale innkjøpslag som ble etablert på hvert av de lokale grendemeieriene i bygda rundt 1910. Omtrent på samme tid etablerte Norsk Hydro verdens første fabrikk for produksjon av kunstig

gjødseL. KunstgjødseL fra Norsk Hydro fant så i mellomkrigstida vegen til bygdas jorder gjennom innkjøpslagene.

Kloakk blir fortsatt tilført norske åkere som næring. Kloakkslam er det en sitter igjen med etter rensing av kloakken. Slammet har omkring 25% tørrstoff og er tilsatt mye kalk. For å kunne brukes på åkeren må slammet tilfredsstillende en mengde krav; bl.a. å være hygienisk reint, lukte lite og være rensset for tungmetaller. Et enda nyere produkt er biorest, som er restproduktet etter produksjon av biogass. I motsetning til kloakkslammet er bioresten flytende og kan spres på jordene slik som blaut husdyrgjødseL.

Østigarn Åmot, mars 2025

Tor Laache